

УДК: 323.1 (477.8)

І.С. Монолатій, доц., канд. іст. наук

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, Україна, 76010

E-mail: im_76@rambler.ru

ДЕТЕРМІНАНТНІ ФАКТОРИ ПОЛІТИЧНОЇ УЧАСТІ (ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКА ПАРАДИГМА ТРАНЗИТИВНОГО ПЕРІОДУ)

Аналізуються фактори і механізми політичної участі, ставлення і/або (не)сприйняття етнічними меншинами західноукраїнських земель нації-держави, їхнє позиціонування у виборах і діяльності у представницьких органів влади у транзитивний період.

Ключові слова: *вибори, державний етнос, етнічні меншини, західноукраїнські землі, політична участь.*

Конкурентний формат міжетнічної взаємодії на західноукраїнських землях у транзитивний період відображав усвідомлення цілей членами окремих макросоціальних груп, а завдяки артикуляції «ми»-інтересів назовні забезпечувався пошук нових приборчників конкретними політичними акторами. Ключовий момент у процесі становлення останніх – здобуття ними права на формування груп за інтересами. З одного боку, у їхній діяльності відобразилися ідейно-концептуальні підходи щодо розв'язання соціальних проблем, з другого, відбувалася політична соціалізація етнофорів в досліджуваному хронотопі. Це означає проблему, як таку, що актуалізує з'ясування її причин та форм прояву.

Корпус праць, у яких українські вчені пропонують відповідь на визначену в назві статті проблему, сформований істориками. Прикладом таких досліджень є праці О. Аркуші, О. Добржанського, Ю. Плекана та І. Чорновола. Віддаючи належне вченим, які доволі детально аналізують зародження і діяльність українських фракцій в Галицькому та Буковинському сеймах, зауважимо, що поза їхньою увагою залишилося визначення детермінантних факторів політичної участі як такої. Стосовно ж вивчення проблеми політологами в її поліпредметному баченні (конфлікти й компроміси між рівно- та різностатусними етнонаціональними спільнотами), доводиться визнати, що в хронотопі Галичини і Буковини у складі Австро-Угорщини ця проблема ними фактично не досліджується.

Мета статті полягає у з'ясуванні факторів і механізмів політичної участі, ставлення і/або (не)сприйняття етнічними меншинами західноукраїнських земель нації-держави, їхнє позиціонування у виборах і діяльності у представницьких органів влади у транзитивний період.

Наукова новизна дослідження визначається трьома аспектами. По-перше, з'ясуванням причин і форм прояву окремих типів інтераціоналізму «своїх» у політичній сфері. По-друге, обґрунтуванням слухності виділення окремого типу суб'єктів політичних процесів – органів державної законодавчої і виконавчої влади на місцях в дуалістичній Австро-Угорській монархії. По-третє, з'ясуванням впливу політичних ініціатив правлячого режиму на формування міжетнічної взаємодії, конфронтацію «своїх» і «чужих».

Знаковим показником ставлення, (не)сприйняття етнічними меншинами держави є їхня участь (або ж фактор неучасті) у виборах або діяльність у представницьких органах влади, адже досягнення легітимності новими державами і режимами у Модерну добу було справою порівняно рідкісною, на відміну від утвердження легітимності за умов виклику політики знизу. Цей умовний виклик часу переважно представляла політична мобілізація мас через релігію, класову свідомість і націоналізм або ксенофобію. Політично цей виклик проявився у виборах, які були в цей період складно пов'язані з існуванням/боротьбою за загальне виборче право проти опонентів.

Виборче законодавство доби відобразало характерне для свого часу розуміння суспільства як об'єднання різних груп громадян, відмінних соціальним та фаховим становищем, заслугами перед державою, способом життя і політичною свідомістю. Саме у такому контексті – як засіб-ідентифікатор, констатуючий фактор визнання легітимності влади етнічними суб'єктами чи навпаки. З огляду на розбіжності в сприйнятті держави «своїми» і «чужими», засобом для реалізації цих цілей стала легітимація влади. Успіхи й невдачі останньої, інтеграції суспільства на засадах спільних цінностей можна унаочнити на прикладі позиціонування різних етнонаціональних спільнот західноукраїнських земель у виборчих кампаніях до Галицького і Буковинського крайових сеймів та в період їхніх каденцій. Останні були ще й значимим компонентом легітимації влади – налагодження чіткого функціонування державних інституцій. Враховуючи політичну структурізацію галицького і буковинського суспільств, яка активно проходила з другої половини XIX ст., значимість крайових сеймів набагато перевищувала рамки їх обмеженої компетенції. За умов політичного становлення такі представництва не лише відображали існуючі в суспільстві сили, а й мали поважний вплив на їх формування. Їхню діяльність можна вважати політичним імперативом для етнофорів та новостворених етнополітичних організацій.

Конституційні реформи 1860-х років в Австро-Угорщині відіграли далекосяжну роль в історії західноукраїнських земель, створивши міцний фундамент для висхідного національно-політичного руху

етнофорів. Попри недосконалість австрійське законодавство відкрило усім народам держави засадничо рівний шлях до здобутків тогочасної демократії, стимулюючи, а подекуди – просто змушуючи слабших до прискореного розвитку, аби зрівнятись із політично сильнішими. Відразу ж ствердимо: якщо у Віденському парламенті питання етнічної більшості досліджуваного хронотопу підносилось епізодично, то в Галицькому і Буковинських сеймах його присутність відчувалася постійно, оскільки саме крайові сейми (ландтаги) були найвищим політичним форумом країв як цілостей. Саме через них проходили усі без винятку важливі питання, а нерідко саме вони ставали аренами декларацій політичних устремлінь етнонаціональних спільнот. З одного боку, у контексті міжетнічних взаємин кожна виборча кампанія, як вагомий елемент політичної модернізації крайового суспільства, посилювала напругу, підштовхувала взаємне дистанціювання національних рухів, а з іншого – в окремих випадках конфлікти призводили до взаємно вигідних компромісів.

У другій половині XIX ст. в Галичині відбувся інтенсивний процес «великої емансипації». Він полягав у егалітаризації й відкритості політичної сфери для плебейських мас суспільства. Промовисто, що в Галичині він співпав з епохою конституції і демократичних свобод. З цього часу український національний рух увібрав у себе риси масового народного руху, притаманного громадянському суспільству. Його верхівку становили українські фракції Галицького крайового сейму і австрійського рейхсрату. Однак, якщо в останньому українські справи перебували на маргінесі, то найрезонанснішою була діяльність послів саме крайового сейму у Львові. Сеймові вибори 1889 р. були «яскравою ілюстрацією перехідної доби», поєднуючи компоненти, як минулого (ідеї, гасла, союзи тощо), так і майбутнього. Саме ці вибори й стали переломними для українців: припинився процес втрати сеймових мандатів, число українців у сеймі вперше виявилось більшим, аніж у попередній каденції.

На історії галицького крайового представництва позначилось як наростаюче міжнаціональне протистояння, зумовлене кристалізацією національно-політичних рухів, так і неодноразові спроби зближення, стимульовані усвідомленням недоцільності взаємного виснаження сил при існуванні спільних небезпек. Приміром, вже на першому засіданні Галицького сейму 1861 р. С. Витвицький говорив: «Ми вболіваємо над нашою долею, як і поляки [над своєю], з тією різницею, що ви – протягом 100, а ми – протягом 500 років» [1, с. 84], а на третій сесії сейму в 1865 р. Ю. Лаврівський, обгрунтовуючи право етнічної більшості на автономію краю, стверджував: «Польська народність стремить до сентролізовання всіх життєвих сил, до гегемонії, а руська – боронить свою свободу, своє право...» [1, с. 95]. Така позиція українців засвідчила, що етнополітичні процеси на західноукраїнських землях, де пліч-о-пліч співіснували групи з різним статусом, який, у випадку з українцями і поляками на східногалицьких землях, упродовж першого десятиліття XX ст. еволюціонував від етнічної меншини до державного етносу, не спонукали до інтеграції, швидше навпаки. Причина цього – конфлікт за територію, який створив те суспільно-політичне тло, на якому нового звучання набувало давнє етносоціальне протистояння, усталася соціокультурна дистанція між «шляхетською» (польською) та «селянською» (українською) культурами, посилилося загалом етнопсихологічне відчуження. Як наслідок – відсутність національного інтересу, який в атмосфері примирення формується як симбіоз значимих для всіх етнічностей, які проживають на одній території, цінностей.

Прагнення українців і поляків витворити в Галичині міні-модель для майбутньої національної держави робило неминучим зіткнення інтересів, а з іншого боку, утверджувало розуміння необхідності їх узгодження. Приклад цього – тогочасні заяви українських і польських етнічних лідерів. Так 25 вересня 1888 р. народовська газета «Діло» надрукувала відозву українських сеймових послів «До Русинів галицької землі!» із закликом на «всенародне віче». У ній, зокрема, відзначалося: «На землі Данила, прилученій до австрійської монархії, яко край руський, обдареній рівною з другими (народами. – І.М.) конституцією, – ми чуємо в школах, уряді і суді *чужий* (курсив тут і далі мій. – І.М.) язык, видимо на всіх вищих становищах *чужих* людей, в раді державній і в соймі краєвім *чужі* пишуть для нас устави, *чужі* втискаються навіть до нашої церкви, *чужі* в значній частині користають з нашої праці» [3]. Інший текст, який написав у 1890-х рр. невідомий автор-поляк, зводиться до наступного: «Порятунок не у Києві, не в Москві чи Петербурзі, а лише у Львові. Поєднання з Руссю визволить не тільки цей маленький закуток Русі, але цілий простір від Буга до Дніпра... У політиках двох національностей у Львові спочиває наш порятунок, бо ми – від Буга до Дніпра – є жертвами львівських недовомовленостей» [2, с. 5].

Незважаючи на це, виборча кампанія 1889 р. засвідчила відсутність в етнополітичній поведінці українців виразних автономістських устремлінь, а визнання ними центральної влади відрізняло їхню стратегію від тієї, яку демонстрували поляки. Це й визначило своєрідну градацію значимості етнополітичної поведінки меншин для центру загалом. З цього приводу виступаючи від імені Українського клубу наприкінці сеймової сесії 1888/89 рр. Ю. Романчук зазначав: «... жалуємо, що з нашими товаришами польської народності можемо попрощатися тільки зі звичайною ввічливістю товариською, враз же мусимо розставатися не поєднані політично і національно. Помимо щирих наших заходів ми не змогли залагодити дотеперішніх пожалованя гідних взаємин, не знайшовши для скромних

наших жадань належного признання, не узискавши слухних прав для нашого язика. Новому з вільної волі народу вибраному соймові мусить бути лишене се діло» [2, с. 51].

Найрезонанснішою акцією українців у Галицькому сеймі стала так звана нова ера – угода 1890–1894 рр., відома як «угода Бадені – Романчук». Зауважимо, що тогочасні постулати озвучені окремими галицько-українськими політиками зводилися до наступного: «... народність руська єсть відрубна не тільки від польської, але і від російської; ... вірність для греко-католицької віри; ... вірність для австрійської держави і пануючої династії; ... лібералізм; ... економічне піддвиження селянства і міщанства» [3, с. 203]. У цій декларації показовим є те, що достатній рівень демократії («між угодою і опозицією») сприяв мінімізації можливостей активізації конфліктної поведінки етнічних сегментів Галичини, формував їхню лояльність до центральної влади та встановлених нею «правил». Однак, як відомо, угодові тенденції у польсько-українських стосунках 1891–1894 рр. закінчилися розколом всередині українського політикуму [1, с. 163–180]. В «Народній часописі» від 20 травня 1895 р. знаходи-мо погляди його очільників на міжнаціональні взаємини в Галичині: «кривд, заподіюваних нам Поляками, ми ніколи не замовчували і не замовчимо, але нашим ідеалом не було і не є вічна драма з сусідами... бо в борбі з другою народністю провідною думкою не повинна бути ненависть, але людяність. ... коли-б ми були на становищі Поляків, а вони на нашім, то хто знає, чи ми не обходились би з ними, як вони тепер з нами» [2, с. 85].

Відтак вибори 1895 р. стали черговим етапом у загостренні українсько-польських взаємин, а українська сеймова репрезентація, сформована в результаті виборів, не стала адекватним відображенням розстановки політичних сил у крайовому суспільстві. Саме тоді й закінчилася, за визначенням тогочасних галицьких політиків, «столітня доба наївної віри в доброго цісаря». Згодом Є. Олесницький напише: «Того почування, що його я тоді зазнав, не в силі я представити. Я не розумів досі тої гіркої розпуки, тої скаженої злості, яка мене тоді опанувала на цей вид безконечної неправди, безправства, нечуваного насильства, яке в моїх очах тут довершили на моім народі. Це почув я і цього зазнав я шойно дня 25 вересня 1895 р. під час Баденівських виборів. І це чули ми всі. Я бачив, як старі сиві селяни плакали як діти... І це піднімало мою злість і розпуку, викликувало в мене докори проти нас самих, що в такій хвилині вміємо лиш плакати. ... По цих виборах і по масовій депутації до цісаря... мусили собі всі наші земляки сказати, що в Австрії нема для нашого народу ніякої будучності, ні ніякої надії. Давні почування “тирольців Сходу” вигасли зовсім. Вони від цього року належать вже до історії» [4].

Тому подальшу внутрісеймову обстановку можна розглядати як позицію неучасті етнічної більшості через прояви сецесії та обструкції. Зокрема сьома каденція Галицького сейму завершилася резонансним покладенням мандатів усіх українських послів, знаменуючи посилення українсько-польської конфронтації. Причини сецесії 1901 р. проголосив О. Барвінський 8 липня 1901 р.: «Від 1883 року виступають руські послы соймові з домаганнями поступенного заспокоювання культурно-національних, економічних і політичних потреб руського народа. Домагання їх на тім полі були завсігда мінімальні і обмежалися до найконецніших і найбільше пекучих потреб... Інтерпеляції до ц[ісарсько]к[оролівського]. правительства, дотикаючі найважніших і найжизненніших справ політичних і кривд руського народа... остали без відповіді. ... заявляємо, що руські послы дальшої участі в соймових обрадах брати не можуть» [1, с. 224–225].

Протести шляхом обструкції депутати-українці проводили з короткими перервами у 1910–1912 рр. Під промовистим заголовком «Слава українським обструкціоністам!» газета «Діло» пояснювала, що «... під “безпечним дахом” (крайового сейму. – І.М.) шаленіє хуртовина обструкції, якої репрезентація нашого народу хоче спинити законотворчу діяльність їх сойму, обчислену “na zniszczenie Rusi” і заставити їх покликати до життя новий сойм, дійсну репрезентацію обох народів... вибрану вольною волею тих міліонових народних мас, які доси були позбавлені всяких прав, а мали тільки важкі обов’язки на своїх зігнутих нуждою і неволею плечах» [5]. На сеймові засідання українські депутати приходили з музичними інструментами (трубами, сиренами, гонгами), унеможливаючи його роботу. «Це був переломний момент для Галицького сейму, бо разом з ним до нього увійшов небувалий досі засіб боротьби української меншости з польською більшістю – чинна звукова обструкція...» [6]. Її гаслом стали слова «Немає сейму без виборчої реформи». Двічі її припиняли, даючи польській більшості можливість поладнати справу виборчої реформи, але поляки не йшли на компроміс. Водночас, українські обструкції віддаляли перспективу укладення польсько-української угоди.

Після проведення в Австрії парламентської виборчої реформи політична система країни стала ще суперечливішою. Так, Галицький крайовий сейм обирався на підставі застарілої куріальної системи, яка забезпечувала повну перевагу великим землевласникам, а в національному відношенні – полякам. Невипадково вже з 1907 р. боротьба довкола сеймової реформи стала центральним політичним питанням у Галичині. Для лідерів етнічної більшості краю саме виборча реформа була засобом утвердження українських етнонаціональних інтересів. Народний комітет Народного (Національно-демократичного) стороництва (НДС) у заяві від 27 жовтня 1910 р. зокрема стверджував: «... зріст національної свідомости наших народних мас і демократизація австрійського парламенту причини ся до зросту нашої політичної сили і значіння в державі... се власне заставило дотеперішніх польських верховодів краю напружити всі

сили, щоб тільки вдержати на далі польське панованє на Галицькій Руси. ... Домагаємо ся загального, рівного, безпосередного і тайного виборчого права до сойму!» [8]. Інша відозва – Українсько-руського сеймового клубу від 18 листопада 1910 р. стверджувала, що акції українців-обструкціоністів спрямовані «... не в своїм інтересі, ані в інтересі одної класи чи одної лише части населеня... але в інтересі всего тяжко покривдженого і заневоленого руського народу в Галичині та в інтересі всего працюючого люду в краю без різниці народности. ... Нехай вороги справедливої виборчої реформи будуть сьвідомі сего, що весь наш нарід готов на найбільші жертви в борбі о участь в кермі краєвих справ!» [9]. З іншого боку діяльність польських етнічних лідерів, представлених у сеймі, призводила до герметизації державного апарату середовищем панівного етносу, фактично монопольного контролю крайової влади однією з спільнот, що проживали в регіоні. Звертаючись до українських послів у сеймі, представник Польської селянської партії Ф. Стефчик наголошував: «Русини повинні зрозуміти, що поляки, які тепер усюди зазнають національних втрат і поразок, мають що захищати в цьому краї (Галичині. – І.М.) і сеймі в інтересах свого народу і одним стрибком не можна досягти зміни сил в цьому будинку (сейму. – І.М.)...» [10].

Та все-ж у кінцевому підсумку обструкція та висунення вимог реформування виборчої системи сприяли згуртуванню більшості українських політичних сил. У липні 1911 р. відбулася спільна нарада Народного комітету і новообраних послів до рейхсрату, на якій було прийнято рішення про створення української парламентарної репрезентації у Відні з послів від УНДП і УРП, а також українських делегатів з Буковини. Пізніше з числа українських депутатів цих трьох груп сформовано «Український парламентарний союз» (УПС). Його головні вимоги зводилися до розв'язання проблеми виборчої реформи до Галицького сейму. Члени УПС стверджували, що реформа виборчої системи – це головна справа національно-політичного значення, позитивне вирішення якої мало б створити для галицьких українців міцну політичну основу для подальшого національного розвитку та реалізації різних конкретних вимог культурного і економічного характеру. Інше ключове питання – створення українського університету у Львові. Оскільки без української обструкції ці вимоги задовольнити було неможливо, робота сейму у Львові була паралізована [7, с. 122, 123]. Тільки наприкінці листопада 1913 р. Український парламентський клуб погодився на скликання Галицького сейму виключно для полагодження виборчої реформи.

В іншій площині проходила участь етнічної більшості Буковини у виборчих кампаніях до крайового сейму. З 1861 і до 1890 рр. останні, фактично, для буковинських українців закінчувалися, так і не почавшись – якщо від селянської курії й обиралися депутати-українці, то якоїсь активної участі, а тим більше впливу на прийняття рішень через свою невідповідність вони не мали. Взнаки давалася активність електорату, яка дає підстави твердити, що в умовах низького рівня етнополітичної свідомості українців-буковинців держава повинна була легітимізуватися не тільки в очах етнічних меншин, але й частини титульного етносу. Так львівська газета «Діло» 30 червня 1884 р. стверджувала: «На Буковині стоїть кожодчасне правительство крепкою ногою і зовсім не має потреби боятися, щоби вибори випали, борони Боже, не так, як воно бажає. При низькому ступені просвіти народних мас, при недовіданості національного виховання і самопізнання у найчисельнішій народності, замешкуючої Буковини, у русинів, при виплеканому захожими німцями незвичайнім самоотвердженню великої части населення Буковини в користь австрійської ультра-лояльности – годі і сподіватися, щоби Буковина могла представляти таку арену боротьби виборчої, яку представляють другі краї коронні» [11].

Аналогічною була й ситуація по виборах до рейхсрату в 1880-х рр., яку описувала газета «Буковина»: «Люди, звичайно, кажуть: “Та що ми маємо з посла, або ми знаємо, що такий посол в раді державній у Відні робить? От коби хоч дав за голос добре слово та сивухою почаствував, – то уже не жаль за нього голосувати!”. І вправді, за сивуху, жменю тютюну і шматок ковбаси продають наші люди свої голоси дідицям та чужим людям, а наша народна справа на тому гірко терпить» [11, с. 193]. Тільки 1890 р. після відповідно проведеної передвиборчої кампанії до сейму українці (С. Пігуляк, І. Тимінський, В. Волян) отримали три місця. Газета «Буковина», повідомляючи про це, писала: «... Через сю номінацію признало наше центральне правительство доперла по 30 роках конституційного правління в перший раз офіційно, що руському народови припало мати в крайовій репрезентації на Буковині по крайній мірі друге місце. З признавання того слідує, що центральне правительство пізнало вже конечну потребу числитися із руським народом на Буковині як з політичним фактором австрійської держави» [12]. Як бачимо, у час інституціоналізації українського етнополітичного організму на Буковині, первинним з-поміж його пріоритетів стало завдання формалізації поля легітимної діяльності політичних акторів. Предметом вибору останніх стала тріада: етнократія, гармонізація міжетнічної взаємодії та формування поліетнічної політичної нації, подвійної ідентичності етнічних меншин.

Реалізації цих завдань сприяли чергові вибори до Буковинського сейму 1904 р., які відбулися за спільною програмою сеймового клубу «Вільнодумний союз» (утворений 19 вересня 1903 р.). Ініціаторами його заснування стали лідер українського суспільного руху Микола Василько, лідер румунських націонал-демократів Аузел Ончул та лідер єврейської сіоністської партії Бенно Штраухер. «Сей союз не мало затревожив Румунів, а ще більше Ляхів, які виходили дотепер з курії більшої посілости. На

150 буковинських поміщиків є вже около третина Жидів і тоті вже топер не дадуть себе уживати як «Stimmvieh» (худоба до голосованя), віддаючи безкритично свої голоси на накиненого їх кандидата, або зовсім здержуючи ся від виконуваня свого виборчого права, але стануть оглядати ся за своїми власними представителями! В сей спосіб вже навіть без (виборчої. – І.М.) реформи Ляхи, Вірмени і Румуни можуть утратити навіть кілька мандатів. Тому ляцькі часописи в Галичині накликають: займім ся раз серіозно тим сіоністичним рухом, що загрожує нам!» – писала львівська газета «Гайдамаки», опосередковано натякаючи на українсько-єврейське зближення у крайовій політиці [13].

У політичних справах «Союзу...» наголошувалося на необхідності домогтися введення загального виборчого права і безпосереднього голосування, усунення політичних привілеїв окремих верств населення. Особливо підкреслювалася необхідність задоволення національних потреб усіх народів, що населяють Буковину, в т.ч. у культурно-просвітніх і релігійних справах, щоб кожен народ, кожне віросповідання мали справді рівні права, гарантовані Конституцією. Члени «Вільнодумного союзу» задалагодь домовилися, що у національних справах кожен етнічний клуб повинен діяти самостійно, не втрачаючись у справи інших націй. Прикметно, що у червні 1904 р. створено комітет «вільнодумних» партій на Буковині, який взяв на себе організацію передвиборчої кампанії. Ним і були озвучені статутні цілі «Вільнодумного союзу»: «Рішення “Вільнодумного союзу” у справах союзу приймаються на спільних нарадах усіх його членів; в тих справах виступає союз на вні передовсім супроти сейму і преси як одноцільне тіло; для національних справ виступає союз в клубах німецьким, єврейським, румунським, руським, а кожен з них виступає зовсім самостійно» [13]. Прийняті 1904 р. рішення Буковинського сейму були спрямовані на ліквідацію залишків феодалізму (законопроект про ліквідацію двірських обшарів та реформу громадянського самоврядування), що означало дальший поступ краю на шляху розвитку буржуазних суспільно-економічних відносин та забезпечення демократичних прав громадян [11, с. 289]. Так у справі реформи виборчого закону до сейму ухвалено компромісне рішення про створення нової виборчої курії, в якій мало б право голосу все доросле чоловіче населення Буковини. Вона була аналогічна п'ятій виборчій курії до рейхсрату, яку ввели ще у 1890-х рр. Однак центральна влада не поспішала затверджувати ці законопроекти, а щоб краще зорієнтуватися у крайових справах 1906 р. сейм не скликали [11, с. 329]. Незважаючи на показну згуртованість та ідейну єдність, «Вільнодумний союз» проіснував недовго. Вже 1905 р. внаслідок внутрішніх суперечок між його українськими і румунськими членами він розпався, породивши хвилю міжнаціонального протистояння в часописах, товариствах і сеймі. Однак слід визнати, що під впливом об'єднання і його очільників змінилася сама суть діяльності крайового сейму – відтепер на перше місце він ставив реформи в різних галузях життя.

Як відомо, ще у 90-х рр. XIX ст. розпочався новий етап боротьби західних українців за зміну виборчої системи, який йшов у руслі масового народно-демократичного руху в Австро-Угорщині. Віслю, навколо якої оберталися вимоги останнього, було гасло загального, рівного, прямого і таємного голосування. Питання про зміну законодавства і проведення виборчої реформи активно обговорювалося не лише українцями, чи іноетнічними учасниками виборчих кампаній. Реальних змін вимагали й найупослідженіші у правно-політичному сенсі – євреї. Як зауважував 13 березня 1906 р. на засіданні Палати послів Б. Штраухер, «...Я знаю, що ми, євреї, не є значним фактором й уряд не зважає на наші бажання і вимоги; ми не можемо загрозувати йому ні у парламенті, ні у політиці, бо уряд, як відомо боїться лише тих партій, які є небезпечними і незручними через їх вагу та велику кількість прихильників. ... Внаслідок нехтування євреями, відмови від запровадження пропорційного представництва як інструменту захисту меншин, а також створення виборчих округів євреї мають змогу сьогодні отримати щонайбільше лише третину від належних їм мандатів. Це не є точним відображенням складу населення. Це є, – і ми маємо сказати це голосно і чітко, – нечувано важкою несправедливістю. Євреї бажають відтепер мати власних депутатів, які б вільно могли представляти своїх одновірців і, таким чином, краще обстоювати свої інтереси...» [13].

Оскільки, політичне життя Ціслейтанії було паралізоване унаслідок невирішеності національного питання, то й тогочасна парламентська система поволі, але невпинно, котилася донизу, оскільки жоден з урядів так і не спромігся на більшість у парламенті. Тому запровадження 1907 р. загального виборчого права було не тільки поступкою відповідним вимогам, але й відчайдушною спробою мобілізації мас виборців, які мали б тепер голосувати не за національною ознакою (скажімо, за католиків чи соціалістів), або непримиримих і вічно конфліктуючих національних блоків.

Успіх виборів парламентських виборів 1907 р. викликав нову хвилю дискусій про реформу виборчого закону до Буковинського сейму. Значною мірою до нього підштовхували приклади Трієстського і Моравського сеймів. У цьому контексті найбільшим успіхом сесій 1907/08 рр. можна вважати новий виборчий закон до Буковинського сейму, запропонований ще 1904 р. Його суть зводилася до наступного: поділ виборців на соціальні і національні курії, а для кожної з п'яти найчисленніших етнічних груп (українців, румунів, євреїв, німців, поляків) передбачалося виділити кількість місць, яка була би пропорційна чисельності у кожній курії. Ідею введення національного кадастру підтримали більшість громадськості краю, а майже всі українські, польські, румунські, німецькі та єврейські часописи – її позитивно оцінили [11, с. 343]. В цей час відбулася низка виступів єврейського населення

краю восени 1909 р: віче 26 вересня, народні збори 9 жовтня, заяви єврейських національних товариств. Усі вони проходили під загальним гаслом визнання єврейської нації і реформи виборів до сейму. Проте один із лідерів чернівецької єврейської громади Ф. Менчель через пресу переконував, що кадастр оточить колючим дротом народності, через який перебраться буде неможливо. Оскільки більшість єврейської громади засудила такий виступ, проект з певними доопрацюваннями відправили на погодження до Відня. Тамтешнє Міністерство внутрішніх справ пояснюючи, що євреї не визнані окремою народністю імперії, а отже не можуть становити окрему курію, рекомендував їм вписуватися до німецького національного кадастру. Відтак у жовтні 1909 р. Буковинський сейм прийняв принципово новий виборчий закон, який враховував інтереси окремих народностей краю.

Висновки. Транзитивний стан уособлює політичну ситуацію, яка дозволяє вивчити стратегію і тактику держави за особливих обставин конкуренції етнонаціональних спільнот за здобуття дефіцитних ресурсів, реалізації центром (метрополією) комплексу заходів, які сприяли легітимації влади новопопсталої титульного етносу, налагодження механізму функціонування етнополітичного організму. Можна припустити, що етнополітична діяльність Австро-Угорщини була втіленням у практику тих стратегій, які вироблені лідерами титульного етносу. З одного боку, етноплюральна політика Дунайської монархії в 1867–1914 рр. сприяла гармонізації взаємин держави й етнічних меншин, гарантуванню їхніх прав, реалізацію певної етнополітичної моделі. Її складники – легітимація влади, обмеження амплітуди імовірних етнічних дій етнічних меншин рамками формалізованого правового поля, нейтралізація їх етносепаратизму й можливих претензій на здобуття влади в країні, гармонізація інтеракціонізму етнонаціональних спільнот і паралельне формування кількох політичних націй – означували пріоритети етнополітики Австро-Угорщини, об'єктивним фактором якої був значний відсоток етнічних меншин серед її громадян. Це й з'ясовувало близькість пріоритетів у царині етнонаціональної політики держави, яка упродовж 1867–1918 рр. функціонувала на західноукраїнських землях.

Фактори і механізми політичної участі основних фігурантів міжетнічної взаємодії на західноукраїнських землях у транзитивний період засвідчують, що корекція обраної стратегії можлива, якщо вона залежить від лібералізму/консерватизму політичного істеблїшменту, рівня «гнучкості» сповідуваних ним методів керівництва – у випадку тиску на центральну владу етнічних меншин і політичних сил, сформованих у середовищі державного етносу. Враховуючи протиріччя нації-держави й етнічних меншин, останніх і держави, що виникає з-поміж іншого як результат взаємин претензій на владу, намагань центру, який презентує інтереси титульної етнонаціональної спільноти, нав'язати свою волю всім іноетнічним суб'єктам політичному, а водночас і їхніх домагань стосовно перенесення на них компетенції держави.

Бібліографічний список:

1. Чорновол І. Українська фракція Галицького крайового сейму. 1861–1901 рр. (нарис з історії українського парламентаризму) / І. Чорновол. — Львів: Інститут українознавства ім. І.Крип'якевича НАН України, 2002. — С. 233.
2. Аркуша О. Галицький сейм. Виборчі кампанії 1889 і 1896 рр. / О. Аркуша. — Львів: НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 1996. — С. 76.
3. До Русинів галицької землі // Діло. — 1888. — 13 (25) вересня. — С. 1.
4. Олесницький Є. Сторінки з мого життя. Ч. 2. (1890–1897 рр.) / Є. Олесницький. — Львів: Накладом видавничої спілки «Діло», 1935. — С. 78, 115.
5. Слава українським обструкціоністам! Проч з польським соймом насилля і привілеїв! // Діло. — 1910. — 4 листопада (22 жовтня). — С. 1.
6. Цегельський Л. Соймова криза в Галичині / Л. Цегельський // Літературно-Науковий Вісник. — К.; Львів. — Річник XIII, кн. XI. — Том LII за падолист 1910 р. — С. 416, 417.
7. Плекан Ю. Боротьба за реформу виборчого законодавства до Австрійського парламенту та Галицького сейму (кінець XIX – початок XX ст.) / Ю. Плекан. — Івано-Франківськ: Видавець Третяк І.Я., 2008. — С. 121.
8. Русини Галицької Землі! // Діло. — 1910. — 27 (14) жовтня. — С. 1.
9. До Русинів Галицької Землі! // Діло. — 1910. — 22 (9) листопада. — С. 1.
10. Gruchala J. Rząd austriacki i polskie stronnictwa polityczne w Galicji wobec kwestii ukraińskiej (1890 — 1914) / Janusz Gruchala. — Katowice, 1988. — S. 112–113.
11. Добржанський О.В. Національний рух українців Буковини другої половини XIX–початку XX ст. / О.В. Добржанський. — Чернівці: Золоті литаври, 1999. — С. 192–193.
12. Никифорак М.В. Буковина в державно-правовій системі Австрії (1774–1918 рр.) / М.В. Никифорак. — Чернівці: Рута, 2004. — С. 156–157.
13. Буковинська політика і відозва «Вільнодумного Союзу» // Гайдамаки. — 1903. — 24 грудня (6 січня 1904 р.). — С. 4–5.

Поступила в редакцію 09.02.2009 г.